

УДК 376.1-056.042.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.5/27.204507>**Ольга ФЕРТ,***orcid.org/0000-0003-2885-8597**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри спеціальної освіти та соціальної роботи**факультету педагогічної освіти**Львівського національного університету імені Івана Франка**(Львів, Україна) olga.fert2@gmail.com*

ОСНОВИ КОМПЛЕКСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ ІЗ ГІПЕРАКТИВНІСТЮ ТА ДЕФІЦИТОМ УВАГИ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті розглянуто актуальність проблеми порушень психічного розвитку в освітньому процесі, проаналізовано основи комплексної педагогічної підтримки дітей із гіперактивністю та дефіцитом уваги в умовах освітнього середовища.

Діти з порушеннями психічного розвитку, зокрема з гіперактивним розладом із дефіцитом уваги, є як у загальноосвітніх, так і інклюзивних класах, незважаючи на те, що в умовах вітчизняної системи освіти, при збереженому інтелекті бувають не завжди офіційно обстежені. За будь-яких обставин, до дітей варто застосовувати відповідний педагогічний супровід – обов'язково вивчати особливості дитини, планувати стратегії корекції поведінки та академічної успішності. Ключовими моментами є сприятлива психологічна атмосфера в класі та продуктивна соціальна взаємодія між учнями, що є основою ефективного включення дитини в освітній процес.

Загалом у комплексній педагогічній підтримці дітей із порушеннями психічного розвитку, зокрема з гіперактивністю та дефіцитом уваги, важливу роль відіграють основні тенденції формування освітньої політики, орієнтування на соціальну та правову модель інвалідності. Організація психолого-педагогічного супроводу базується на основних положеннях концепції універсального дизайну в навчанні, що передбачає гнучкість у плануванні і реалізації навчально-виховного процесу.

У контексті індивідуального та диференційованого підходу до дітей із гіперактивністю та дефіцитом уваги в інклюзивному освітньому процесі ефективними є мультидисциплінарна взаємодія, співпраця з родиною дитини, застосування методик поведінкового оцінювання, покращення соціальної інтеграції дитини, застосування прийомів диференційованого викладання, включно з випадками, коли офіційний діагноз не встановлено. Модель педагогічної підтримки для дітей із гіперактивністю та дефіцитом уваги є ефективною для більшості дітей із порушеннями психічного розвитку в інклюзивному освітньому процесі.

Ключові слова: *порушення психічного розвитку, комплексна педагогічна підтримка, інклюзивний освітній процес, диференційований підхід, гіперактивний розлад із дефіцитом уваги.*

Olha FERT,*orcid.org/0000-0003-2885-8597**Candidate of Pedagogical Science,**Associate Professor of Special Pedagogy and Social Work Department**of the Faculty of Pedagogical Education**Ivan Franko National University of Lviv**(Lviv, Ukraine) olga.fert2@gmail.com*

THE BASICS OF COMPLEX PEDAGOGICAL SUPPORT OF CHILDREN WITH HYPERACTIVITY AND DEFICIT OF ATTENTION IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

The article deals with the relevance of the problem of mental disorders in the educational process, analyzes the basics of comprehensive pedagogical support for children with hyperactivity and attention deficit in the educational environment.

In general, children with mental disorders, in particular with Attention Deficit Hyperactivity Disorder, are present in both general and inclusive classes, despite the fact that under the conditions of the national education system, with preserved intelligence, they are not always officially examined. Under all circumstances, appropriate pedagogical support should be applied to children for study the child's characteristics, plan behavior correction strategies, and academic performance. The key issue is a favorable psychological atmosphere in the classroom and productive social interaction between students, which is the basis for effective inclusion of the child in the educational process.

In general, in the complex pedagogical support of children with mental disorders, in particular with hyperactivity and attention deficit, the main tendencies of educational policy play an important role, we rely on the social and

legal model of disability. The organization of psychological and pedagogical support is based on the basic principles of the concept of universal design in learning, which provides flexibility in the planning and implementation of the educational process.

In the context of individual and differentiated approach to children with hyperactivity and attention deficit in inclusive educational process, multidisciplinary interaction, cooperation with the child's family, application of behavioral assessment techniques, improvement of social integration of children, use of differentiation techniques are effective. This model is also useful for most children with mental and behavioral disabilities in an inclusive educational process.

Key words: mental disorders, complex pedagogical support, inclusive educational process, differentiated approach, Attention Deficit Hyperactivity Disorder.

Постановка проблеми. Діти з порушенням психічного розвитку в умовах освітнього середовища, як загальноосвітнього, так і інклюзивного, нині є найбільшим викликом для педагогічних працівників, оскільки розлади поведінки, порушення уваги, гіперактивність є серйозними бар'єрами для ефективного включення в освітній процес.

На початку сучасної класифікації порушень психічного розвитку, згідно з протоколами NICE і Американської асоціації психіатрів DSM-5, стоять порушення нейророзвитку. Найбільш поширеним порушенням нейророзвитку (від 5–9 до 11% популяції дітей та підлітків) є гіперактивний розлад із дефіцитом уваги (ГРДУ), що відображено в новій європейській класифікації МКХ-11, за попередньою класифікацією МКХ-10, це порушення належить до розладів поведінки та емоцій – гіперкінетичних розладів (Фаласеніді, 2015: 12). Нині в Україні ми маємо враховувати і попередню класифікацію, адже вона діє на офіційному рівні. Також до порушень нейророзвитку належать розлади спектру аутизму, порушення інтелектуального розвитку, порушення мовлення та розлади навчальних навичок.

Аналіз досліджень. Проблема порушень психічного розвитку активно висвітлювалась у працях багатьох провідних вчених, зокрема: теорія розвитку людини та її вищих психічних функцій (Л. Виготський, О. М. Леонт'єв, О. Лурія та ін.); теорія функціональних систем (П. Анохін); положення про єдність психіки та діяльності (І. Бех, П. Гальперін, В. Давидов, Г. Костюк, С. Максименко, С. Рубінштейн та ін.); теорія мовленнєвої діяльності, теорія про єдність законів психічного розвитку дитини з типовим та порушеним розвитком і специфічні закономірності порушеного розвитку (В. Бондар, Л. Виготський, Т. Власова, Р. Лалаєва, В. Лебединський, В. Лубовський, О. Лурія, Т. Сак, В. Синьов, Л. Фомічова, О. Хохліна, М. Шеремет, М. Ярмаченко); вчення про корекційну спрямованість навчання й виховання дітей із порушеннями психофізичного розвитку (Д. Азбукін, В. Баудіш, В. Бондар, Т. Власова, Л. Виготський, Т. Головіна, О. Граборов, І. Грошенко, І. Дмитрієва, Г. Дульнев, І. Єременко, Х. Замський, Л. Занков, М. Іпполітова,

Д. Ісаєв, А. Капустін, К. Лебединська, Р. Лалаєва, І. Левченко, В. Лубовський, О. Мастюкова, С. Миронова, М. Певзнер, В. Петрова, Б. Пінський, Є. Соботович, В. Синьов, Н. Стадненко, О. Стребелева, М. Супрун, В. Тарасун, Л. Фомічова, Г. Чиркіна, М. Шеремет та ін.); основні положення організації інклюзивного процесу навчання в освітніх закладах України (С. Литовченко, О. Таранченко, Е. Данілавічюте, Ю. Найда).

Метою статті є проаналізувати основи комплексної педагогічної підтримки дітей із гіперактивністю та дефіцитом уваги в умовах освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Загалом діти з порушеннями психічного розвитку, зокрема з гіперактивним розладом із дефіцитом уваги, є як у загальноосвітніх, так і інклюзивних класах, незважаючи на те, що в умовах вітчизняної системи освіти, при збереженому інтелекті бувають не завжди офіційно обстежені. За будь-яких обставин до дітей треба застосовувати відповідний педагогічний супровід – обов'язково вивчати особливості дитини, планувати стратегії корекції поведінки та академічної успішності (Островська, 2015: 216). Ключовими моментами є сприятлива психологічна атмосфера в класі та продуктивна соціальна взаємодія між учнями, що є основою ефективного включення дитини в освітній процес (Синьов, 2010: 215–220).

Ми проаналізували анкети 10 вчителів загальноосвітніх та 10 вчителів інклюзивних класів двох середніх шкіл м. Львова. Дослідження тривало з вересня по грудень 2019 р. Вивчалися психологічна атмосфера в класах та якість соціальної взаємодії учнів.

У результаті аналізу оцінки вчителями психологічної атмосфери в класі було встановлено, що у класах з інклюзивним навчанням несприятливої психологічної атмосфери не спостерігається взагалі, а атмосфера в колективі оцінюється учнями як помірно сприятлива та сприятлива. Тоді як у класах із традиційним навчанням 13,6% вчителів оцінюють психологічну атмосферу в колективі як несприятливу, а кількість вчителів, які вважають, що психологічна атмосфера сприятлива, значно менша.

Таблиця 1
Психологічна атмосфера в класах з інклюзивним та традиційним навчанням

Характеристика психологічної атмосфери	Класи з інклюзивним навчанням	Класи з традиційним навчанням
Несприятлива	0%	13,6%
Помірно сприятлива	53%	48,5%
Сприятлива	47%	37,9%

Таблиця 2
Соціальна взаємодія в класах з інклюзивним та традиційним навчанням

Характеристика соціальної взаємодії	Класи з інклюзивним навчанням	Класи з традиційним навчанням
Продуктивна соціальна взаємодія	56,1%	37,9%
Вираженість пізнавальних інтересів	21,2%	16,7%
Непродуктивна соціальна взаємодія	22,7%	31,8%
Ігрова позиція	0%	13,6%

Порівняльний аналіз результатів визначення соціальної взаємодії учнів у класах показав, що в учнів інклюзивних класів, на думку вчителів, переважає непродуктивна соціальна взаємодія (56,1%) порівняно з іншими видами позицій учня, загалом учнів із непродуктивною соціальною взаємодією у класах з інклюзивним навчанням більше, ніж у класах із традиційним навчанням (56,1% і 37,9% відповідно).

Отримані результати уможливають висновок, що загалом рівень вираженості соціальної взаємодії вищий в учнів інклюзивних класів, що свідчить про їхню психологічну готовність до міжособистісної взаємодії та спілкування.

На думку вчителів інклюзивних класів, психологічна атмосфера в їх колективі сприятлива, що свідчить про високий рівень розуміння ними один одного в процесі спілкування. Проте в учнів інклюзивних класів частіше спостерігається непродуктивна соціальна взаємодія в класі, що, ймовірно, пов'язано з низьким рівнем самооцінки (Ферт, 2009).

Загалом у комплексній педагогічній підтримці дітей із порушеннями психічного розвитку, зокрема з гіперактивністю та дефіцитом уваги, важливу роль відіграють основні тенденції формування освітньої політики, ми спираємось на соціальну та правову модель інвалідності, дбаємо про соціалізацію дитини та забезпечуємо співпрацю фахівців із батьками, а організація психолого-педагогічного супроводу має орієнтуватися

на основні положення концепції універсального дизайну в навчанні (Романчук, 2008: 35–44).

Особливості корекційно спрямованої інклюзивної освіти для дітей із гіперактивністю і дефіцитом уваги скеровані на вивчення індивідуальних освітніх потреб, здійснення функціонально-поведінкового оцінювання в межах мультидисциплінарного вивчення дитини в умовах навчального закладу із залученням команди підтримки ІРЦ і обов'язкової співпраці з батьками, використання комплексної програми заохочень із метою корекції поведінки і покращення соціальної взаємодії таких дітей в умовах освітнього середовища, втілення диференційованого підходу в навчанні таких дітей, включно з випадками, коли офіційний діагноз не встановлено.

Загалом така модель має охоплювати усіх дітей із порушеннями психічного розвитку, є універсальною, незважаючи на наявність/відсутність офіційно підтвердженого діагнозу, має базуватися на мультидисциплінарному підході до побудови навчального процесу, враховувати результати індивідуального вивчення дитини, забезпечувати диференційований підхід до дітей із порушеннями психічного розвитку в інклюзивному освітньому процесі, ставити за основну мету успішну соціалізацію дитини, формування позитивної самооцінки, формування сприятливої атмосфери в класі (Шульженко, 2004).

Висновки. Здійснено аналіз проблеми дітей із порушеннями психічного розвитку. Розглянуто теоретичні засади педагогічної підтримки дітей із гіперактивністю та дефіцитом уваги в освітньому просторі України. Представлено модель комплексної педагогічної підтримки дітей із гіперактивністю та дефіцитом уваги.

Як найбільш поширений контингент дітей із порушеннями психічного розвитку, діти з гіперактивним розладом із дефіцитом уваги потребують значної підтримки в інклюзивному освітньому процесі, особливістю таких дітей є нормальний рівень інтелектуального розвитку, завдяки якому вони не завжди потрапляють офіційно на інклюзивну форму навчання, але потребують значної адаптації освітнього процесу через індивідуальні особливості психічного розвитку.

Важливими є створення позитивної атмосфери в умовах освітнього середовища, використання методів подання навчального матеріалу із забезпеченням його доступності згідно з індивідуальними особливостями дитини.

У контексті індивідуального та диференційованого підходу до дітей із гіперактивністю та дефіцитом уваги в інклюзивному освітньому процесі ефективними є мультидисциплінарна

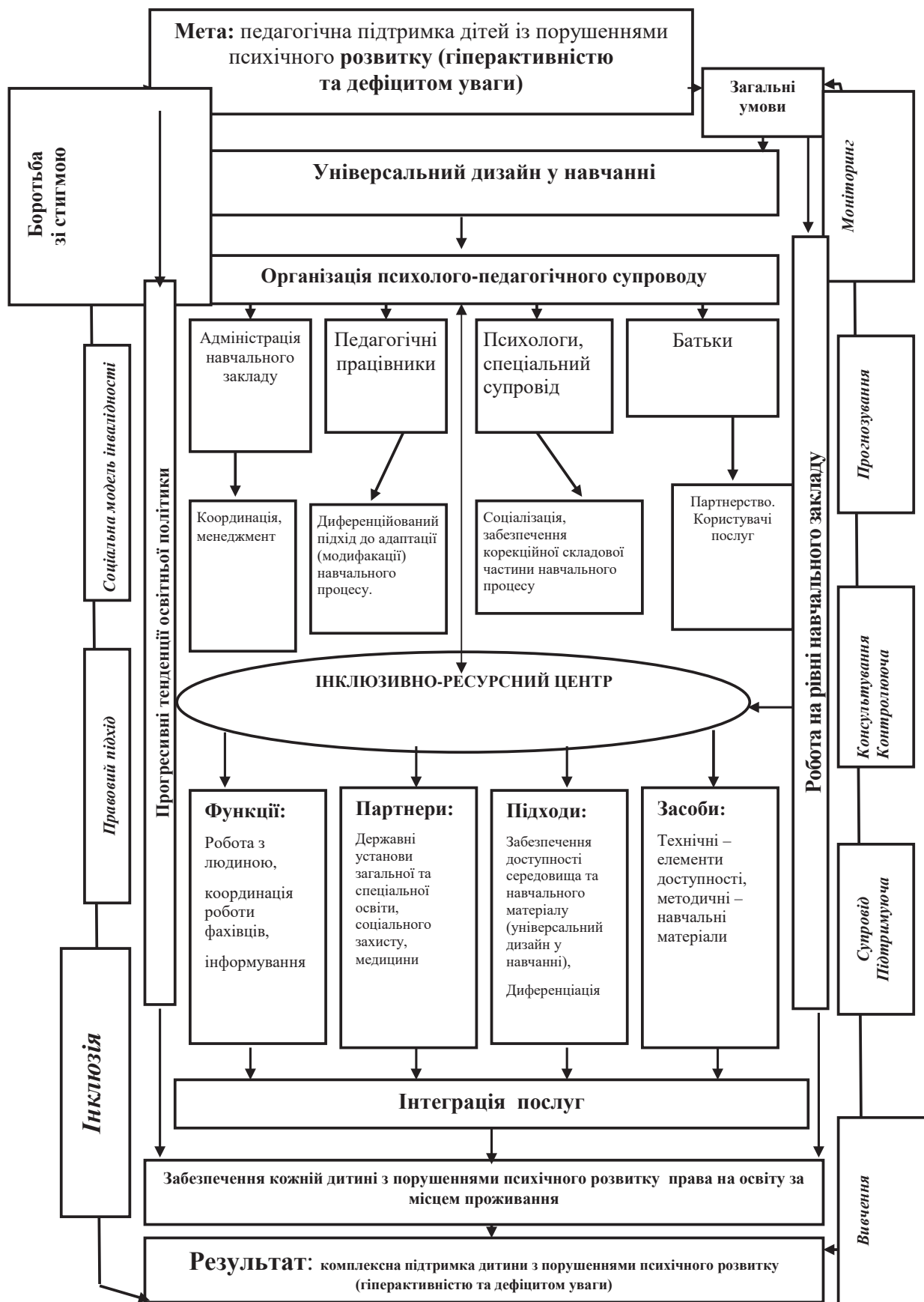

Рис. 1. Модель комплексного педагогічного супроводу дітей із порушеннями психічного розвитку (гіперактивністю та дефіцитом уваги)

взаємодія, співпраця з родиною дитини, застосування методики поведінкового оцінювання, покращення соціальної інтеграції дитини, застосування прийомів диференційованого викладання

також до дітей, в яких офіційний діагноз не встановлено. Така модель є ефективною для більшості дітей із порушеннями психічного розвитку в інклюзивному освітньому процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Синьов В. М. Психолого-педагогічні проблеми дефектології та пенітенціарії. Київ : «МП Леся». 2010. 779 с.
2. Островська К. О. Психологічні особливості ставлення матерів до їх здорових дітей та дітей з обмеженими можливостями. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Збірник наукових праць. 2015. № 29. С. 213–219.
3. Романчук О. І. Гіперактивний розлад з дефіцитом уваги у дітей. Практичне керівництво. Львів : «Крео». 2008. 342 с.
4. Фаласеніди Т. М. Стратегії навчання і педагогічна підтримка учнів з гіперактивним розладом та дефіцитом уваги в умовах загальноосвітньої школи: методичні рекомендації. Львів : «Свічадо». 2015. 56 с.
5. Ферт О. Г. Статті з проблем освіти гіперактивних дітей Українського національного ресурсного центру з проблем гіперактивного розладу з дефіцитом уваги. 2009. URL: http://www.adhd.org.ua/index.php/biblio_uk.html
6. Шульженко Д. І. Дизонтогенетичні аспекти ранньої корекційно-педагогічної роботи в соціально-реабілітаційних центрах. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. Збірник наукових праць. 2004. № 1(3). URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/453>

REFERENCES

1. Syniov, V. M. Psychological-pedagogical problems of defectology and penitentiary. [Psychological-Pedagogical Problems of Defectology and Penitentiary]. Kyiv : «M.P. Lesya». 2010. 779 s. [in Ukrainian].
2. Ostrovska, K. O. Psychological features of mothers' attitude to their healthy and disabled children. [Psychological Features of Mothers' Attitude to their Healthy and Disabled Children]. *Naukoviy chasopys NPU im. M. P. Dragomanova. Scientific Journal*. 2015. № 29. P. 213–219. [in Ukrainian].
3. Romanchuk, O. I. Hyperactive disorder with attention deficit in children. Practical Manual. Lviv : «Kreos», 2008. 342 s. [in Ukrainian].
4. Falasenyidi, T. M. Strategy of learning and pedagogical support students with attention deficit hyperactivity disorder: methodology. [Strategy of Learning and Pedagogical Support Students with Attention Deficit Hyperactivity Disorder: Methodology]. Lviv : «Svichado». 2015, 56 s. [in Ukrainian].
5. Fert, O. H. Articles on the problem of hyperactive children of Ukrainian National Resource Center of Attention Deficit Hyperactivity Disorder. 2009. URL: http://www.adhd.org.ua/index.php/biblio_uk.html [in Ukrainian].
6. Shulzhenko, D. I. Dysontogenic aspects of early correctional pedagogical work in social rehabilitation centres. [Dysontogenic Aspects of Early Correctional Pedagogical Work in Social Rehabilitation Centres]. *Relevant Issues of Disabled People Education. Scientific Journal*. 2004. № 1(3) URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/453> [in Ukrainian].